EEN MIDDEL BIJ HET VERBETEREN OF VERNIEUWEN VAN ONDERWIJS

Onderzoekend werken aan onderwijsverbetering

Onderzoekend werken in mbo-instellingen is belangrijk omdat het docenten helpt in te spelen op ontwikkelingen in het onderwijs, werkveld en studenten. Een docent verwoordt het treffend: 'Zonder onderzoekende houding is het lastig om de veranderingen bij te houden. Studenten vonden vroeger bijvoorbeeld sociale media niet belangrijk maar nu wel, daar zullen docenten dan ook nu iets mee moeten doen'. Onderzoekend werken is daarmee geen doel op zich, maar nadrukkelijk een middel bij het verbeteren of vernieuwen van onderwijs. In deze bijdrage gaan de auteurs in op de vraag hoe onderzoekend werken door docenten er uit ziet, en geven ze een voorbeeld van hoe onderzoekend werken op een mbo-instelling wordt ingezet bij onderwijsverbetering. Tot slot presenteren de auteurs een tool om met collega's in de opleiding in gesprek te gaan over hoe zij onderzoekend (kunnen) werken aan onderwijsverbetering. PATRICIA BROUWER, JANNET DOPPENBERG, ANNOESJKA BOERSMA, SANDRA WAGEMAKERS

Kwaliteitsverbetering van het onderwijs wordt de afgelopen jaren steeds meer gelinkt aan onderzoekend werken door onderwijsprofessionals. Van individuele docenten en docententeams wordt verwacht dat zij hun onderwijspraktijk continu verbeteren. Dit veronderstelt dat docenten(teams) in het mbo kritische vragen stellen over hun onderwijspraktijk, dat zij bronnen gebruiken om hun onderwijs te verbeteren, en dat zij nieuwe aanpakken evalueren.

HOUDING EN GEDRAG

Onderzoekend werken vereist een onderzoekende houding en kritisch-reflectief werkgedrag. Docenten met een onderzoekende houding: *willen begrijpen* hoe of waarom dingen werken, *willen leren van collega's, willen perspectieven in hun werk verkennen* en *willen op de hoogte blijven* van ontwikkelingen in hun vak (van den Bergh, Ros, Vermeulen, & Rohaan, 2017). Kritisch-reflectief werkgedrag is het daadwerkelijk ontplooien van onderzoeksactiviteiten. Deze activiteiten worden bewust ingezet om individuele of collectieve werkwijzen te verbeteren (vgl. Van Woerkom & Kroon, 2008). Docenten en teams die kritisch-reflectief werken: *reflecteren* op het handelen en achterliggende percepties, *verzamelen en zetten gegevens in* om de onderwijspraktijk te verbeteren, en *werken systematisch en cyclisch* door een planmatige aanpak of werkwijze te hanteren.

HET START MET NIEUWSGIERIG WILLEN ZIJN

In de praktijk zijn houding en gedrag slecht van elkaar te onderscheiden, zo blijkt uit gesprekken met onderwijsprofessionals van vijf mbo-instellingen (Brouwer, Doppenberg, Boersma, Wagemakers, & van Batenburg, 2021). Wel zijn er grote verschillen tussen de mate waarin docenten alleen of samen onderzoekend werken. Docenten doen dit naar eigen zeggen vaker individueel dan met hun docententeam. Uit gesprekken met onderwijsprofessionals kwam daarnaast naar voren dat zij *nieuwsgierig zijn, experimenteren* en *vernieuwen* als kenmerkend zien voor onderzoekend werken door docenten in het mbo (Brouwer e.a., 2021). Dit is een aanvulling op de activiteiten uit de literatuur in bovenstaande paragraaf. Onderzoekende docenten vragen zich af waarom ze dingen doen zoals ze doen. Ze kijken daarbij verder en zijn nieuwsgierig naar dat wat er achter dingen zit. Dit geldt zowel voor het vakgebied waarvoor zij opleiden, zoals de zorg, als voor het willen uitproberen van nieuwe dingen om zo hun praktijk te blijven vernieuwen. »

Deze praatplaat is onderdeel van het onderzoeksrapport 'Onderzoeks(ver)richtingen in de praktijk van de mbo-docent'

OMGEVING VOOR ONDERZOEKEND WERKEN

Onderzoekend werken gaat het beste in een omgeving waarin collega's samenwerken aan verbetering van de eigen onderwijspraktijk (het primaire proces).

BESPREEKPUNTEN

- **Hoe ziet jullie omgeving voor onderzoekend werken eruit?**
- **In hoeverre is er binnen deze omgeving ruimte voor verschillende onderzoeksactiviteiten?**
- **Wat vraagt een omgeving voor onderzoekend werken van jezelf en van anderen?**

ONDERZOEKEND WERKEN

Onderzoekend werken wordt nogal eens opgevat als een extra taak, maar vaak werken docenten en teams al (deels) onderzoekend. Je kunt op meerdere manieren onderzoekend werken, namelijk via verschillende onderzoeksactiviteiten.

BESPREEKPUNTEN

- **Welke onderzoeksactiviteiten ondernemen jullie?**
- **Hoe krijgen deze onderzoeksactiviteiten vorm in de praktijk? Wie, wat, waar, wanneer, waarom, hoe?**
- **Welke onderzoeksactiviteiten willen jullie meer aandacht geven?**

DE PRAKTIJK VAN NOORDERPOORT

Dat onderzoekend werken heeft bijgedragen aan onderwijsverbetering staat voor Noorderpoort buiten kijf. Hoe zijn zij onderzoekend te werk gegaan? En wat hielp hen daarbij? We lichten dat toe aan de hand van zogenaamde PIT-lessen die Noorderpoort heeft ingevoerd.

AANLEIDING

Het werkveld en de 21e-eeuwse samenleving vraagt om studenten die zich niet alleen tót beroepsbeoefenaar, maar na diplomering ook áls beroepsbeoefenaar blijven leren en ontwikkelen. Om dit te bewerkstelligen werd bij de opleidingen Verpleegkunde van Noorderpoort het nieuwe onderwijsconcept 'Samenwerkend, onderzoekend en waarderend leren' geïmplementeerd.

ONDERZOEKEND WERKEN

Docenten werkten onderzoekend aan de ontwikkeling en implementatie van Project-In-Thema (PIT) lessen, waarin het nieuwe onderwijsconcept handen en voeten kreeg. Hiervoor werden regelmatig werkbijeenkomsten georganiseerd voor PIT-docenten. Tijdens deze bijeenkomsten wisselden PIT-docenten ervaringen uit, evalueerden zij hun PIT-lessen en reflecteerden zij op hun handelen als docent en coach. Docenten bespraken bijvoorbeeld hoe de PIT-lessen liepen, wat ze daarvan vonden, wat wel en niet werkte en waarom, en wat ze konden aanpassen aan de les en/of hun handelen zodat het wel zou werken. Naast de werkbijeenkomsten waren er ook andere, zoals onderwijsmiddagen, brainstormsessies, en informele overlegmomenten. Naast het gezamenlijk reflecteren, verzamelden docenten ook gegevens om hun onderwijspraktijk te verbeteren. Zij vroegen directe feedback aan studenten door te vragen hoe zij de PIT-lessen ervaarden en verzamelden indirecte feedback door te observeren hoe studenten reageerden op elementen binnen de PIT-lessen. Vervolgens benutten zij deze feedback om de PIT-lessen te verbeteren.

Kortom, de docenten *leerden van collega's*, terwijl ze *wilden begrijpen* hoe of waarom de PIT-lessen (niet) werken. Ze *reflecteerden gezamenlijk* op hun praktijk, *verzamelden gegevens* en *zetten deze gegevens in*.

ONDERWIJSVERBETERING

De wijze van onderzoekend werken inspireerde de PIT-docenten tot

www.profielactueel.nl

bijstelling van de PIT-lessen, waardoor er interessantere, betere, meer prikkelende opdrachten voor studenten kwamen. Volgens de docenten raakten studenten hierdoor meer gemotiveerd, voelden zij meer eigenaarschap en regie, en werden meer zelfsturend. Onderzoekend werken bleek zodoende een middel om onderwijs te verbeteren of vernieuwen.

BEVORDEREND VOOR ONDERZOEKEND WERKEN

De praktijk van Noorderpoort laat zien dat Noorderpoort onderzoekend werken als middel heeft ingezet om de PIT-lessen te implementeren en te blijven te verbeteren. Maar, wat hielp hen daar nu bij? Het onderzoekend werken door de docenten werd naar zeggen bevorderd door uitwisseling met anderen, vooral in kleine groepen, en specifiek uitwisseling van inhoudelijke ervaringen. Ook het reserveren van ruimte en tijd voor het evalueren, reflecteren en kritisch kijken naar de PIT-lessen en elkaars denken en handelen, hielp hen onderzoekend te werken. Het feit dat dezelfde PIT-lessen meerdere keren per jaar werden gegeven, verhoogde de noodzaak tot evalueren en verbeteren, ofwel onderzoekend te werk te gaan. Tot slot gaven de betrokkenen aan dat het onderzoekend werken met een vaste groep collega's hielp sneller de diepte in te gaan.

> INSPELEN OP ONTWIKKELINGEN IN HET ONDERWIJS, WERKVELD EN STUDENTEN

GA IN GESPREK

Onderzoekend werken is een belangrijk middel om de onderwijspraktijk te verbeteren. Toch is er in de praktijk vaak nog weinig aandacht voor wat onderzoekend werken is, wanneer onderzoekend werken van belang is, en hoe er onderzoekend kan worden gewerkt. Daarom is samen met docentonderzoekers uit vijf mbo-instellingen een praatplaat ontwikkeld als hulpmiddel om over onderzoekend werken in gesprek te gaan.

WERKWIJZE PRAATPLAAT

Elke mbo-instelling heeft ambassadeurs die onderzoekend werken door docenten helpen versterken. Vaak zijn dit docentonderzoekers. Deze praatplaat is bedoeld als hulpmiddel voor docentonderzoekers.

1. Laat de praatplaat zien tijdens een (bestaand) teamoverleg over een onderwijsverbetering die naar jouw idee om onderzoekend werken vraagt.
2. Activeer bij je collega's het nadenken en praten over onderzoekend werken, bijvoorbeeld door de meerwaarde van onderzoekend werken voor jouzelf te bespreken.
3. Benoem 'onderzoekend werken' als het inzetten van onderzoekactiviteiten.
4. Ga elke onderzoeksactiviteit langs, en bespreek of jullie bij het verbeteren van jullie onderwijs die activiteit al inzetten. Zo ja: hoe krijgt de activiteit vorm? Zo nee, zou de onderzoeksactiviteit kunnen helpen bij het verbeteren van jullie onderwijs, en hoe dan?
5. Concludeer met elkaar met welke onderzoeksactiviteiten de docenten (alsnog) willen inzetten bij het werken aan de onderwijsverbetering.

De praatplaat kan hier worden gedownload.

BESPREEKPUNTEN ONDERZOEKEND WERKEN

Onderzoekend werken wordt nogal eens opgevat als een extra taak, maar vaak werken docenten en teams al (deels) onderzoekend. Je kunt op meerdere manieren onderzoekend werken, namelijk via verschillende onderzoeksactiviteiten.

- Welke onderzoeksactiviteiten ondernemen jullie?
- Hoe krijgen deze onderzoeksactiviteiten vorm in de praktijk? Wie, wat, waar, wanneer, waarom, hoe?
- Welke onderzoeksactiviteiten willen jullie meer aandacht geven?

PATRICIA BROUWER (PATRICIA.BROUWER@HU.NL) IS SENIOR ONDERZOEKER BIJ LECTORAAT WERKEN IN ONDERWIJS EN BEROEPSONDERWIJS VAN HOGESCHOOL UTRECHT; JANNET DOPPENBERG (J.J.DOPPENBERG@HVA.NL) IS SENIOR ONDERZOEKER BIJ HET KENNISCENTRUM ONDERWIJS EN OPVOEDING VAN DE HOGESCHOOL VAN AMSTERDAM EN IS LECTOR BIJ HET CENTRUM VOOR TALENT EN LEREN VAN DE HANZEHOGESCHOOL; ANNOESJKA BOERSMA (ANNOESJKA.BOERSMA@HU.NL) IS SENIOR ONDERZOEKER BIJ HET LECTORAAT BEROEPSONDERWIJS VAN HOGESCHOOL UTRECHT; SANDRA WAGEMAKERS (SANDRA.WAGEMAKERS@ECBO.NL) IS ONDERZOEKER BIJ ECBO.

Onderzoeks(ver)richtingen in de praktijk van de mbo-docent

De auteurs onderzochten met docentonderzoekers van vijf mbo-instellingen hoe onderzoekend werken van docenten en docententeams op de mbo's betekenis krijgt en onderzoekend werken van docenten en docententeams kan worden versterkt. Het onderzoek werd gefinancierd door NRO. Het onderzoeksrapport is hier te downloaden: www.hu.nl/onderzoek/publicaties/onderzoeksverrichtingen-in-de-praktijk-van-de-mbodocent